

BARBARA MAZUREK

 <https://orcid.org/0000-0001-6948-0039>

Uniwersytet Jagielloński

Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Romańskiej

Językowy obraz świni w języku hiszpańskim Analiza na podstawie materiału leksykograficznego

Языковая картина свиньи
в испанском языке. Анализ на основании
лексикографического материала

The linguistic vision of pigs in Spanish
Analysis based on lexicographic data

Abstract

Абстракт

Целью настоящей статьи является реконструкция языковой картины свиньи в испанском языке на основании материала, почерпнутого из лексикографических источников. Анализу подвергаются семантические коннотации, зафиксированные в словарном определении и дериватах лексемы *cerdo* ('свинья'), а также в ее синонимах *chancho*, *cochino*, *guarro*, *marrano* и *puerco*. Описываются также словосочетания, содержащие один из указанных компонентов. Языковая картина свиньи в испанском языке опирается на семантические коннотации с пейоративным оттенком. Такой способ оценки касается как внешнего вида, так и характера данного животного. Из собранных языковых данных вытекает антропоцентрическое отношение человека к окружающему миру, основанное на противопоставлении человек «хороший» – животное «плохой».

The present paper is concerned with the reconstruction of the linguistic vision of pigs in Spanish language based on lexicographical data. The corpus used in the analysis contains lexicographic definitions, semantic connotations, idioms and proverbs, which make use of the lexeme *cerdo* ('pig') or its synonyms, i.e. *chancho*, *cochino*, *guarro*, *puerco*, *marrano*. The linguistic vision of pigs reflected in Spanish turns out to be predominantly influenced by negative connotations, related not only to its physical features, but also to its behavior. The data also display the importance of the anthropocentric attitude of man towards the surrounding world, which is based on the opposition between what is human and, therefore, good and what is animalistic and bad.

Key words: linguistic vision of the world, pig, lexicography, phraseology

Ключевые слова: языковая картина мира, свинья, лексикография, фразеология

Wstęp

Na przestrzeni wieków zwierzęta odgrywały fundamentalną rolę w życiu człowieka. Poprzez bliski kontakt ze zwierzętami ludzie stopniowo zdobywali wiedzę na temat ich wyglądu i natury. Dlatego też, jak zauważa Maria Peisert¹, „symbolika zwierząt zapisana w kodzie języka i kultury różnych społeczności jest odzwierciedleniem sposobu życia, tradycji i wierzeń. Jest także wyrazem obserwacji podobieństw natury ludzkiej i zwierzęcej”. Nie zaskakuje zatem, że świnia, jako zwierzę gospodarskie, pozostające w stałym kontakcie z człowiekiem i jego otoczeniem, również stanowi komponent językowego obrazu świata wielu społeczności. Hodowanie trzody chlewnej w celu uzyskania określonych produktów żywieniowych, szczególnie mięsa, pozwoliło na swobodną obserwację wyglądu i zachowania przedstawicieli tego gatunku, co umożliwiło zapis pewnych stałych elementów stereotypu świni w kręgu języków europejskich². W niniejszym artykule uwaga zostanie skupiona na sposobie obrazowania tego zwierzęcia w hiszpańszczyźnie. Podejmiemy próbę odpowiedzi na pytanie, jaki rodzaj wartościowania ujawnia się w języku hiszpańskim względem świń. Interesować nas będzie również to, jakie cechy oraz zachowania są im przypisywane w opisach leksykograficznych, a także jaki rodzaj relacji z człowiekiem został utrwalony w zebranych jednostkach językowych.

Rekonstrukcja językowego obrazu świni w języku hiszpańskim opierać się będzie na materiale językowym zawartym w opisach leksykograficznych, które stanowią źródło ustabilizowanych połączeń wyrazowych występujących w danym języku. W pierwszej kolejności analizie zostaną poddane konotacje semantyczne utrwalone w definicji słownikowej oraz derywatach leksemu *cerdo* (‘świnia’) i bliskoznacznych mu *chancho*, *cochino*, *guarro*, *marrano* oraz *puerco*. Za pomocą *Corpus del Español del Siglo XXI* (Korpus Języka Hiszpańskiego XXI wieku)³ zobrazujemy, w jaki sposób wybrane jednostki językowe aktualizują się w rzeczywistym uzusie komunikacyjnym użytkowników języka hiszpańskiego, a zarazem – na podstawie tych samych danych – wskażemy częstotliwość ich występowania w wariantach diatopicznych tego języka. Następnie przedmiotem opisu będą związki wyrazowe zawierające jeden z wymienionych powyżej komponentów. Na potrzeby niniejszego opracowania korpus obejmuje ogół połączeń wyrazowych

¹ Maria Peisert: „Sus domesticus – zwierzę, którego nazwy używać nie wypada”. *Język a Kultura*, 15 (2003): 149.

² Peisert: „Sus domesticus – zwierzę, którego nazwy używać nie wypada”, 150.

³ *Corpus del español del siglo XXI*, edited by Real Academia Española, <https://www.rae.es> (dostęp: 10.08.2022).

stanowiących frazeologię, uwzględniających zarówno wyrażenia, zwroty, frazy, jak i przysłowia⁴.

Językowy obraz świata – podstawy teoretyczne

Językowy obraz świata (dalej: JOS) jest pojęciem, które od lat osiemdziesiątych XX wieku odnajduje szerokie zastosowanie w polskim językoznawstwie – w badaniach o charakterze etnolingwistycznym⁵. Jako jedno z głównych źródeł tego sposobu badania relacji pomiędzy językiem a rzeczywistością pozajęzykową wskazuje się założenia niemieckiego filozofa i językoznawcy, Wilhelma von Humboldta, dotyczące istnienia w każdym języku naturalnym „tylko jemu właściwego oglądu świata (niem. *Weltansicht*)”⁶.

Aktualnie granice znaczeniowe pojęcia JOS są wyznaczone przez badaczy na różne sposoby. Jak wskazuje Grzegorz Żuk⁷, rozumienie tego pojęcia zależy od podejścia badacza do języka. Jeśli jest ono osadzone w tradycji strukturalistycznej i ujmuje język w terminach klasycznego saussurowskiego rozróżnienia na *langue* i *parole*, tj. oddziela sferę systemu językowego od jego użycia, to należy odróżnić językowy obraz świata obecny w języku-systemie od *tekstowego* obrazu świata, wyrażonego w konkretnej realizacji języka, czyli w konkretnej wypowiedzi lub tekście⁸. Z kolei niektórzy badacze, tacy jak Jerzy Bartmiński⁹, opowiadają się za rekonstrukcją językowego obrazu świata w wymiarze całościowym – bez rozróżnienia na dane systemowe i jednostkowe. Na potrzeby niniejszej pracy, za Bartmińskim¹⁰, będziemy rozumieć JOS jako:

⁴ Stanisław Skorupka, „Przysłowia a wyrażenia i zwroty przysłowiowe”, *Prace Filologiczne*, 32 (1985): 359–364.

⁵ Renata Grzegorzczkowska, „Pojęcie językowego obrazu świata”, w *Językowy obraz świata*, red. Jerzy Bartmiński (Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1990), 39.

⁶ Janusz Anusiewicz, Anna Dąbrowska, Michael Fleischer, „Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej”, *Język a Kultura*, 13 (2000): 25.

⁷ Grzegorz Żuk, „Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków”, w *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*, red. Małgorzata Karwatowska, Adam Siwiec (Chełm: Chełmskie Towarzystwo Naukowe, 2010), 246–247.

⁸ Zob. Jadwiga Puzynina, „Jak pracować nad językiem wartości?”, *Język a Kultura*, 2 (1989): 129; za: Żuk, „Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków”, 247.

⁹ Jerzy Bartmiński, „O językowym obrazie świata Polaków końca XX wieku”, w *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*, red. Stanisław Dubisz, Stanisław Gajda, (Warszawa: Komitet Językoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, 2001), 32.

¹⁰ Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, (Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006), 11–12.

zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretację rzeczywistości dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy utrwalone, czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc w gramatyce, słownictwie, w kliszowanych tekstach (np. przysłowia), ale także sądy presuponowane, implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i rytuałów.

Jak wynika z przytoczonej powyżej definicji, podstawę materiałową w badaniach nad JOS mogą stanowić elementy językowe *sensu stricto* oraz tzw. dane przyjęzyczne¹¹, obejmujące różnorodne praktyki, obrzędy czy wierzenia, umożliwiające interpretację znaczeń przypisywanych desygnatom przez daną społeczność.

Przeprowadzona w niniejszej pracy analiza – koncentrująca się wyłącznie na warstwie leksykalnej hiszpańszczyzny – umożliwi przedstawienie fragmentu językowego obrazu świni zawartego w sądach utrwalonych w materiale leksykograficznym. Zdaniem Renaty Grzegorzczukowej¹² to właśnie elementy leksykalne są szczególnie istotne dla struktury pojęciowej języka, ponieważ stanowią „swoisty klasyfikator świata”¹³, dzięki któremu można dostrzec, w jaki sposób dany komponent rzeczywistości pozajęzykowej został ujęty w wybranym systemie językowym¹⁴.

Narzędzia językowego obrazu świata pozwalają nam zatem na „wyodrębnianie obiektów i zjawisk będących obiektem zainteresowania danej wspólnoty ludzkiej”¹⁵, a w dalszej kolejności umożliwiają opis ich cech oraz sposobu wartościowania przyjętego przez daną społeczność w odniesieniu do poszczególnych składników otaczającego ją świata.

Warto zauważyć, że w rekonstrukcji językowego obrazu danego elementu rzeczywistości istotną rolę odgrywają zarówno jego cechy definicyjne, tj. cechy dystynktywne, występujące w każdym użyciu leksemu i pozwalające na jednoznaczną identyfikację desygnatu, jak i cechy konotacyjne o charakterze pozadefinicyjnym, wynikające ze skojarzenia pewnych cech z nazywanym przedmiotem i przypisania mu ich¹⁶.

¹¹ Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, „Jakie dane są relewantne etnolingwistycznie?”, *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, 29 (2017): 17.

¹² Grzegorzczukowa, „Pojęcie językowego obrazu świata”, 43.

¹³ Grzegorzczukowa, „Pojęcie językowego obrazu świata”, 43.

¹⁴ Jednakże warto w tym miejscu zauważyć, że badania obejmujące tego rodzaju materiał językowy umożliwiają sformułowanie wyłącznie uogólnionych wniosków dotyczących wyobrażenia danego przedmiotu czy zjawiska w języku. Dlatego niniejsze opracowanie – biorąc pod uwagę ograniczenie materiału badawczego i brak odniesienia do danych przyjęzycznych – nie pretenduje do bycia holistycznym opisem wybranego elementu rzeczywistości, lecz stanowi próbę rekonstrukcji językowego obrazu świni na płaszczyźnie leksykalnej języka hiszpańskiego.

¹⁵ Jolanta Maćkiewicz, „Wyspa językowy obraz wycinka rzeczywistości”, w *Językowy obraz świata*, 197.

¹⁶ Elżbieta Bogdanowicz, „O pojęciu konotacji w lingwistyce (na przykładach polskich i rosyjskich)”, *Studia Wschodniosłowiańskie*, 13 (2013): 11; Maćkiewicz, „Wyspa językowy obraz wycinka rzeczywistości”, 197.

Znaczenia o charakterze konotacyjnym ujawniają się najczęściej w wybranych kontekstach, a ich występowanie zależy od sytuacji, tekstu czy grupy posługującej się danym pojęciem.

Sposób obrazowania rzeczywistości zawarty w języku ma charakter subiektywny i nie jest obiektywnym odzwierciedleniem rzeczywistości pozajęzykowej, a wszelkie sądy, wartościowania i konotacje stanowią interpretację danego zjawiska czy obiektu przeniesioną do kodu językowego¹⁷.

Językowy obraz świni w języku hiszpańskim

Materiał językowy wykorzystany w przeprowadzonej analizie obejmuje zarówno definicje słownikowe, derywaty, jak i połączenia wyrazowe o charakterze frazeologicznym, tj. wyrażenia, zwroty, frazy i przysłowia związane z komponentami: *cerdo*¹⁸, *chancho*, *cochino*, *guarro*, *marrano* lub *puerco*.

W celu przeprowadzenia rekonstrukcji językowego obrazu świni w języku hiszpańskim wykorzystano dane leksykograficzne pozyskane z następujących słowników: *Diccionario Clave* (online), *Diccionario de la lengua española* (online), *Diccionario de dichos y frases hechas* (2009), *Diccionario de fraseología española* (2007), *Diccionario de locuciones idiomáticas del español actual* (online), *Diccionario de refranes, adagios, proverbios, modismos, locuciones y frases proverbiales de la lengua española* (1922), *Refranero castellano* (1928), *Refranero multilingüe del Centro Virtual Cervantes* (online).

Konotacje semantyczne zawarte w definicjach słownikowych oraz derywatach

W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na znaczenia konotowane przez leksemy: *cerdo*, *chancho*, *cochino*, *guarro*, *puerco*, *marrano*. Oprócz znaczenia encyklopedycznego, odnoszącego się do wszystkożernego ssaka, hodowanego głównie dla celów żywieniowych, pojawiają się również znaczenia o charakterze metafo-

¹⁷ Marta Kopińska, „Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata”, *Mundu bat begirada anitz. Un mundo michas miradas*, 2 (2009): 57–58.

¹⁸ Warto wspomnieć, że nazwa *cerdo* na określenie świni – według słownika etymologicznego autorstwa Joan Corominasa i José Antonio Pascuala (*Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico* (Madrid: Gredos, 1980–1991)) – wywodzi się od terminu *cerda* (‘szczecina’) i początkowo była stosowana jako eufemizm dla leksemów *marrano* i *cochino*, ze względu na ich negatywny wydźwięk.

rycznym. *Diccionario de la Lengua Española*¹⁹ odnotowuje rozszerzenia semantyczne używane na określenie kogoś, kto jest: (i) brudny, (ii) grubiański, (iii) podły, (iv) przekupny czy interesowny. Wspomniane komponenty semantyczne pozwalają zauważyć, że świnia jednoznacznie wywołuje konotacje o charakterze negatywnym, służące do ujemnego wartościowania zarówno wyglądu człowieka (i), jak i jego zachowań (ii–iv).

Również w derywatach, które za podstawę formalną przyjęły wspomniane powyżej rzeczowniki, utrwaliło się krytyczne spojrzenie dotyczące cech zewnętrznych i natury tego zwierzęcia. Nie mamy do czynienia zatem ze zjawiskiem derywacji właściwej, tj. opartej na cechach definicyjnych desygnatu, zawartych obligatoryjnie w definicji leksykalnej podstawy słowotwórczej²⁰, ale z derywacją onomazjologiczną, czyli taką, która z podstawą wchodzi jedynie w „asocjacyjne związki semantyczne”²¹, motywowane cechami niekoniecznie istotnymi z punktu widzenia definicji leksykalnej desygnatu²². Najczęściej są to cechy wynikające z doświadczeń czy też spostrzeżeń użytkowników języka, dlatego też – jak zauważa Małgorzata Brzozowska – tego rodzaju derywaty poprzez „swą strukturę odbijają [...] niejako *ex definitione* – językowy obraz świata i podstawowe wartości swoich twórców, a następnie – po ustabilizowaniu się w języku – kształtują językowy obraz świata i podstawowe wartości użytkowników tego języka”²³.

Przedstawione poniżej dane – zaczerpnięte ze słownika *Clave. Diccionario de uso del español actual*²⁴ – uwidaczniają produktywność leksemów: *cerdo*, *chancho*, *cochino*, *guarro*, *marrano* i *puerco* w formacjach słowotwórczych o charakterze nominalnym, werbalnym oraz przymiotnikowym. I tak, odnajdujemy rzeczowniki onomazjologiczne, utworzone za pomocą sufiksów: *-ada* (*cerdada*, *chanchada*, *cochinada*, *guarrada*, *marranada*), *-ía* (*cochinería*, *guarrería*, *marranería*, *porquería*) oraz *-ambre* (*cochambre*), których dwa podstawowe znaczenia określają (i) ‘to, co jest brudne lub źle zrobione’ lub (ii) ‘czyn nieuczciwy, szkodliwy, najczęściej popełniony umyślnie’.

¹⁹ *Diccionario de la lengua española*, edited by Real Academia Española, <https://www.dle.rae.es> (dostęp: 10.12.2021).

²⁰ Renata Grzegorzczak, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979), 21.

²¹ Beata Gala-Milczarek, *Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych w gwarach północnomalopolskich i przyległych. Studium morfologiczno-leksykalne* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017), 15.

²² Małgorzata Brzozowska, „Derywaty onomazjologiczne (asocjacyjne) w językowym obrazie świata”, *Język i Kultura*, 13 (2000): 143.

²³ Brzozowska, „Derywaty onomazjologiczne (asocjacyjne) w językowym obrazie świata”, 150.

²⁴ *Diccionario Clave. Diccionario de uso del español actual*, Madrid: Editorial SM, [https:// http:// www.clave.smdiccionarios.com/app.php](https://www.clave.smdiccionarios.com/app.php) (dostęp: 4.12.2021).

Według danych zebranych w *Corpus del Español del Siglo XXI* (CORPES, Korpus Języka Hiszpańskiego XXI wieku)²⁵, w języku hiszpańskim peninsularnym wśród form zakończonych sufiksem *-ada* najczęściej występuje *cerdada* (1a), natomiast użycie formy *cochinada* (1b) oraz *chanchada* (1c) jest częstsze w meksykańskiej, peruwiańskiej czy argentyńskiej odmianie języka hiszpańskiego.

(1)

- a. Solo un iluso como yo puede ver arte en **una cerdada** como la que acabas de describir (L. Roel, *Aullidos y humareda*, Hiszpania, 2010, CORPES)
'Tylko taki wariat jak ja może widzieć sztukę w tym **świństwie**, które właśnie opisałeś'
- b. Para que otra vez te acuerdes de llevar **esa cochinada** a su lugar (S. Sabanero, *Boda mexicana*, Meksyk, 2002, CORPES)
'Żebyś następnym razem pamiętał odnieść to **świństwo** na swoje miejsce'
- c. [...] entra, y va pensando: „Si me sale con **una chanchada**, lo mato” (J. Fernández Leandro, *El café de las nueve y treinta*, Kostaryka, 2001, CORPES)
'[...] wchodzi i myśli: „Jeśli mi wyskoczy z jakimś **świństwem**, zabiję go”'

Jeśli chodzi o rzeczowniki tworzone poprzez sufiks *-ía*, największą frekwencję użycia wykazuje forma *porquería* (2a), stosowana zarówno przez europejskich, jak i południowoamerykańskich użytkowników języka. Określenia takie jak *guarrería* (2b) czy *marranería* (2c) występują jedynie na Półwyspie Iberyjskim, natomiast *cochinería* nie zostało zarejestrowane w CORPES. Odnotowuje się częstsze użycie ostatniej formy nominalnej, *cochambre* (2d), w hiszpańskim peninsularnym, jednak pojawia się ona także w jego kolumbijskiej, meksykańskiej czy argentyńskiej odmianie.

(2)

- a. No vas a pretender que **esa porquería** lo haya hecho uno de nosotros (E. Cabañas, *Juego cruzado*, Paragwaj, 2001, CORPES)
'Nie będziesz udawał, że ten **gniot** został zrobiony przez jednego z nas'
- b. Mamá decía que eso era **una guarrería**, así que teníamos que hacerlo a escondidas (J.A. Palomares, *Toda la verdad sobre las mentiras*, Hiszpania, 2015, CORPES)
'Mama mówiła, że to było **obrzydlistwo**, więc musieliśmy to robić po kryjomu'

²⁵ *Corpus del español del siglo XXI*.

- c. Y suelen estar hechas con la repugnante mantequilla de cada día - **mar-ranería** insuperable (C. Herrera, *Caridad del Cristo, la croqueta sagrada*, Hiszpania, 2005, CORPES)
 ‘I zazwyczaj są robione z obrzydliwego masła codziennego użytku – niezrównanego **plugastwa**’
- d. Además el cristal estaba lleno de polvo y **cochambre** (J. Herbert, *Cocaína (Manual de usuario)*, Meksyk, 2009, CORPES)
 ‘Ponadto szyba była całkowicie pokryta kurzem i **brudem**’

Wśród czasowników można wyróżnić następujące derywaty: *enguarrar*, *guarrear*, *marranear*, *emporcar*, które za podstawę przyjęły odpowiednio *guarro*, *marrano* lub *puerco*. Te formacje słowotwórcze kodyfikują znaczenia zbliżone do ich nominalnych odpowiedników i oznaczają ‘brudzić, plamić, zaśmiecać’. Czasowniki *enguarrar* i *marranear* pojawiają się także w znaczeniu ‘postępować niegodnie, niemoralnie lub nieprzystojnie’. Wymienione powyżej formy czasownikowe odnotowują niską frekwencję w Korpusie Języka Hiszpańskiego XXI wieku (CORPES). Formą, która wykazuje największą liczbę użyc, jest *emporcar* (3a) – 18 zarejestrowanych wystąpień pochodzących z Kuby, Hiszpanii, Argentyny, Chile, Kolumbii, Boliwii, Gwatemali i Meksyku. Czasownik *marranear* (3b) występuje w tekstach kolumbijskich, hiszpańskich oraz meksykańskich, natomiast *enguarrar* (3c) oraz *guarrear* (3d) używane są w odmianie pochodzącej z Półwyspu Iberyjskiego.

(3)

- a. [...] rompimos una veintena de cristales de la galería y **emporcamos** la pared del fondo, todo lo cual hubieron de pagar nuestros padres (A. Gamoneda, *Un armario lleno de sombra*, Hiszpania, 2009, CORPES)
 ‘Wybiliśmy około dwudziestu szyb w galerii i **wybrudziliśmy** tylną ścianę, a za wszystko musieli zapłacić nasi rodzice’
- b. Y como yo sabía bien cómo era la cosa con ella, que se lo **estaba marraneando**, pues decidí un día: Está bien, tomémonos esto simplemente como un juego (A. López, J.C. Ferrand, *Las muñecas de los narcos*, Kolumbia, 2010, CORPES)
 ‘A że dobrze wiedziałem, jak to z nią było, że go zwodziła, to pewnego dnia postanowiłem: Dobrze, potraktujmy to jako zabawę’
- c. [...] por atufar el aire y **enguarrar** las fachadas de los edificios (E. Mendicutti, *Otra vida para vivirla contigo*, Hiszpania, 2013, CORPES)
 ‘za zanieczyszczanie powietrza i **brudzenie** fasady budynków’
- d. [...] y por eso estoy hoy con vosotros **guarrearando** en el metro y pidiendo limosna (J. Riosalido, *La casa del Nándú*, Hiszpania, 2002, CORPES)
 ‘[...] i dlatego jestem dziś z wami, **buszując** w metrze i żebrząc o jałmużnę’

W zebranych materiale pojawiają się również dwa derywaty przymiotnikowe: *guarrindongo* ('[o człowieku] brudny, niechlujny'; '[o człowieku] postępujący nieprzyzwoicie, niegodziwie') oraz *cochambroso* ('brudny, obrzydliwy'). Pierwsza forma, której użycie obrazuje przykład (4a), cechuje się niewielką liczbą wystąpień wyłącznie w ramach odmiany peninsularnej języka hiszpańskiego. Natomiast przymiotnik *cochambroso* (4b) jest określeniem występującym najczęściej w źródłach pochodzących z Hiszpanii, Meksyku, Peru i Kuby.

(4)

- a. [...] con el café **guarrindongo** y aguachirlado de la maquinita (M. Naveiros, *Al calor del día*, Hiszpania, 2001, CORPES)
'[...] z **obrzydliwą** i wodnistą kawą z ekspresu'
- b. Todavía hoy hablo, mientras me tomo un café, con un empleado de una cafetería **cochambrosa** que hay por allí (P.J. Gutiérrez, *Corazón mestizo*, Kuba, 2007, CORPES)
'Do dziś, przy kawie, rozmawiam z pracownikiem tamtejszej **obskurnej** kawiarni'

Przytoczone powyżej definicje, derywaty oraz przykłady użycia wybranych określeń w dyskursie ukazują jednorodny obraz interesującego nas zwierzęcia. Jest ono konceptualizowane w sposób jednoznacznie negatywny – jako zwierzę brudne, przejawiające złe czy też szkodliwe zachowania. Jak wskazuje Ryszard Tokarski²⁶, pojawienie się tego rodzaju znaczeń w języku wynika z projekcji wiedzy pozajęzykowej i doświadczeń człowieka związanych ze światem zwierząt. Uwidacznia się tutaj także antropocentryczna postawa człowieka wobec otaczającej go rzeczywistości. To człowiek znajduje się wyżej w hierarchii i jest postrzegany jako lepszy czy też bardziej wartościowy od przedstawicieli podporządkowanej mu fauny. Innymi słowy, język odzwierciedla przekonanie człowieka o wyższości świata ludzkiego nad zwierzęcym. Dlatego określenia odzwierzęce czy struktury zawierające komponenty animalistyczne w zdecydowanej większości mają na celu „ośmieszenie, poniżenie czy obrażenie drugiej osoby czy grupy osób”²⁷.

Jednakże o ile w przypadku rozszerzenia semantycznego 'brudny' jesteśmy w stanie dostrzec czytelną motywację semantyczną, wynikającą np. z warunków, w których zazwyczaj przebywa świnia, o tyle cechy związane z celowym działaniem na niekorzyść innych, takie jak podłość czy interesowność, nie znajdują bezpośredniej motywacji w zachowaniu tych zwierząt, ponieważ nie wyka-

²⁶ Ryszard Tokarski, „Wartościowanie człowieka w metaforach językowych”, *Pamiętnik Literacki*, LXXXII (1) (1991): 151.

²⁷ Helena Sojka-Maształercz, „O inwektywach zwierzęcych w języku polskim”, *Kształcenie Językowe*, 8 (18) (2010): 11.

zują one tego rodzaju zachowania w sposób świadomy czy celowy. Nietrudno zatem zauważyć, że język utrwała głównie subiektywne interpretacje zachowań zwierzęcych poprzez odnoszenie ich do konwencji i wartości obowiązujących w świecie ludzkim²⁸.

Językowy obraz świni w stałych związkach wyrazowych

Podobny obraz świni wyłania się z wyrażen i związków wyrazowych obecnych w hiszpańszczyźnie. Zdecydowanie przeważa konceptualizacja świni jako zwierzęcia nieatrakcyjnego wizualnie, wzbudzającego odrazę. Już samo miejsce bytności tych zwierząt – *pocilga* ('chlew'), jak ukazują przykłady użycia (5a–5b), oznacza nie tylko pomieszczenie przeznaczone dla świń (5a), lecz także miejsce zanieczyszczone o odpychającym zapachu²⁹ (5b).

(5)

- a. Cuando llevaban una marrana a la **pocilga** del rancho, se las arreglaba para desde algún rincón observar sin ser vista (B. Mejía, *A propósito de la nieve derretida y otros cuentos*, Dominikana, 2008, CORPES)
'Kiedy zabierali swinie do **chlewu** na rancho, udało jej się to obserwować tak, by nikt nie widział'
- b. Tú tenías la manía del orden y de la limpieza, Ricardito -musitó-. Me parece increíble que vivas en semejante **pocilga** (M. Vargas Llosa, *Travesuras de la niña mala*, Peru, 2006, CORPES)
'Miałeś obsesję na punkcie porządku i czystości, Ricardito – mruknął – Nie mogę uwierzyć, że mieszkasz w takim **chlewie**'

Przedstawienie znaczeń i konotacji wyekscerpowanych związków wyrazowych należy poprzedzić uwagą, że Korpus Języka Hiszpańskiego XXI wieku (CORPES) nie odnotowuje przykładów użycia zebranych związków wyrazowych. Wskazuje to na ich niewielką obecność w uzusie komunikacyjnym użytkowników języka hiszpańskiego, co może wynikać ze zmniejszenia roli świni w społeczeństwie, a co za tym idzie – rzadszego kontaktu z tym zwierzęciem. Ze względu na brak danych o charakterze dyskursywnym dalsza część analizy została oparta wyłącznie na danych leksykograficznych.

Upodobanie świń do przebywania w warunkach niehigienicznych – z perspektywy człowieka – odzwierciedla wyrażenie *el cerdo no quiere rosas, sino aguas cena-*

²⁸ Tokarski, „Wartościowanie człowieka w metaforach językowych”, 152.

²⁹ *Diccionario de la lengua española*, edited by Real Academia Española.

gosas ('świnia zamiast róz woli bagnistą wodę')³⁰. Również wygląd zewnętrzny świni jest wartościowany negatywnie, co uwidaczniają wyrażenia takie jak: *ser un cerdo* ('być świnia') czy *ser más puerco que la araña* ('być bardziej świńskim niż pająk'), określające osobę zaniedbaną, odznaczającą się niechlujnym wyglądem. Przymiotnik *puerco* wykorzystywany jest także na określenie poplamionych czy zabrudzonych elementów, np. *las ollas puercas de la comida*³¹ ('garnki brudne po jedzeniu').

W zebranych materiale pojawiają się także dwa wyrażenia, w których utrwalił się inny aspekt budowy zewnętrznej świni – ogon. Pierwsze z nich – *al cochino gordo, untarle el rabo* ('tłustej świni – posmarować ogon') – w przenośnym znaczeniu używane jest w odniesieniu do osób zamożnych i zdolnych, którym nieustannie sprzyja szczęście. Z kolei drugie – *de rabo de puerco, nunca buen virote* ('ze świńskiego ogona nie ma dobrej strzały') – ukazuje ogon jako bezużyteczną część ciała świni.

Ten sam negatywny sposób obrazowania dotyczy również wydawanych przez świnię odgłosów, które zostały utrwalone w języku hiszpańskim jako cecha niepożądana, uciążliwa dla człowieka. Jest to dźwięk długotrwały i nieprzerwany, na co wskazuje wyrażenie *puerco fiado gruñe todo el año* ('pożyczona świnia kwiczy cały rok'). Na tych cechach bazuje także znaczenie metaforyczne tego związku wyrazowego, odnoszące się do stałego nękania, którego doświadczają dłużnicy ze strony wierzycieli. Język odzwierciedla również metodę stosowaną do stłumienia problematycznego odgłosu – *hacer callar a un chanco a azotes* ('uciszyć świnię batem'). Jednak efekt, jak można się spodziewać, jest odwrotny do zamierzonego i powoduje natężenie dźwięku, dlatego też przytoczone wyrażenie używane jest na określenie sytuacji, w których zastosowane środki nie przynoszą oczekiwanych rezultatów. Charakterystyczne kwiczenie świni, jak wskazuje związek wyrazowy: *cochino que gruñe, su fin presume* ('świnia, która kwiczy, spodziewa się swojego końca'), jest szczególnie związane z procesem uboju.

Mimo negatywnej konceptualizacji cech związanych z wyglądem zewnętrznym świni, człowiek docenia produkty, które pozwala uzyskać jej hodowla – *cuarenta sabores tiene el cerdo y todos buenos* ('świnia ma czterdzieści smaków i wszystkie są dobre'). Jeśli zatem chodzi o pożądane cechy zewnętrzne tego zwierzęcia, to można wskazać jego tuszę: *el cochinito, que se crie gordito* ('niech prosię wyrosnie tłusciutkie') czy *al cochino gordo, untarle el rabo* ('tłustej świni – posmarować ogon'). W istocie jedyny obowiązek tych zwierząt polegał na nabraniu tuszy przed procesem uboju, który przypadał na okres zimowy. Zebrany materiał językowy wskazuje, że proces ten był stałym i powtarzalnym elementem krajobrazu hiszpańskich wsi – ubój odbywał się około 11 listopada, czyli w dzień św. Marcina: *por San Martín deja*

³⁰ W nawiasach zostały umieszczone dosłowne tłumaczenia analizowanych wyrażeń. Jeśli nie wskazano inaczej, przekład został wykonany przez autorkę.

³¹ Real Academia Española, CREA. *Corpus de referencia del español actual*, <https://www.corpus.rae.es/creanet.html> (dostęp: 25.11.2021).

el cerdo de gruñir ('w dzień św. Marcina świnia przestaje kwiczeć'), a *todo cerdo le llega su San Martín* ('każda świnia doczeka się swojego św. Marcina') czy *por San Martino, mata el pobre su cochino y por San Andrés, el rico los tres* ('na św. Marcina biedak zabija swoją świnie, a na św. Andrzeja bogacz – trzy'). Ostatnie wyrażenie wskazuje także, że liczebność posiadanej trzody chlewnej była odzwierciedleniem statusu materialnego, w związku z czym osoby bardziej zamożne mogły urządzać świniobicie częściej niż raz w roku.

Kolejnym istotnym komponentem językowego obrazu świni w języku hiszpańskim jest konceptualizacja świni jako zwierzęcia hodowlanego, przeznaczonego na ubój. W XIX wieku brytyjski pisarz i podróżnik Richard Ford określa świniobicie jako wydarzenie o istotnej randze dla kultury hiszpańskiej wsi, równie ważne dla społeczności jak narodziny dziecka³². Mniej zaskakuje wówczas przysłowie: *en martes ni tu hijo cases, ni un cerdo mates* ('we wtorek nie żeń syna ani nie zabijaj świnie'), stawiające proces uboju świni na równi z ożenkiem syna. Hodowla trzody chlewnej jest przedstawiana jako źródło całorocznego pożywienia: *con una misa y un marrano hay para todo el año* ('jedna msza i jedna świnia wystarcza na cały rok'), *cochino matado, invierno solucionado* ('świnia zabita, zima rozwiązana').

Jednocześnie warto zauważyć, że nie był to proces o charakterze wyłącznie pragmatycznym, służący jedynie pozyskaniu mięsa. Miał on również wymiar społeczny – uczestniczyli w nim zarówno członkowie rodziny, jak i sąsiedzi, co ukazuje przysłowie: *con la ayuda del vecino, mató mi padre un cochino* ('z pomocą sąsiada, ojciec zabił świnie'). W hiszpańszczyźnie okres uboju świni utrwalił się jako czas radości, zabawy: *al matar de los cerdos, placeres y juegos; al comer de las morcillas, placeres y risas, y al pagar de los dineros, pesares y duelos* ('przy świniobicie, przyjemności i zabawy; przy jedzeniu kaszanki, przyjemności i śmiech, a przy zapłacie, smutek i kłótnie').

Warstwa leksykalna języka hiszpańskiego utrwaliła także zwyczaje żywieniowe świń rasy iberyjskiej, wykorzystywanych do produkcji jednego z najbardziej znanych hiszpańskich wyrobów wieprzowych – *jamón ibérico*. Dane językowe eksponują podstawowy składnik diety świń rasy iberyjskiej – żołądzie. I tak odnajdujemy takie frazeologizmy, jak: *el cerdo no sueña con rosas, sino con bellotas* ('świnia nie śni o różach, a o żołądziach') oraz *al más ruin puerco, la mejor bellota* ('dla najgorszej świni, najlepsze żołądzie') i tożsame: *el peor cerdo se come la mejor bellota* ('najgorsza świnia zjada najlepsze żołądzie'), używane metaforycznie na określenie sytuacji, gdy szczęście sprzyja osobie, która najmniej na nie zasługuje.

Niewiele wiadomo na temat relacji świń z innymi zwierzętami. Jedyne zarejestrowane wyrażenie przypisuje tym zwierzętom bezbronność wobec ataku drapież-

³² Richard Ford, *Gatherings from Spain* (London: Murray, 1851), 121.

ników: *cochino que es para el lobo, no hay San Antón que le guarde* ('świni, która ma być zjedzona przez wilka, nawet św. Antoni nie uchroni').

Konkluzje

Językowy obraz świni poświadczony w opisach leksykograficznych języka hiszpańskiego przedstawia to zwierzę w zdecydowanie negatywnym świetle. Konotacje zawarte w leksemach używanych na określenie świni: *cerdo, chancho, cochino, guarro, marrano* i *puerco* wartościują negatywnie zarówno jej wygląd, zachowanie, jak i miejsca z nią związane. Przedstawiona analiza wykazała, że wymienione powyżej rzeczowniki są składnikami licznej grupy związków wyrazowych o podobnym ładunku semantycznym – przeważają wyrażenia obrazujące świnię jako zwierzę brudne, grube, wykorzystywane wyłącznie w celu pozyskania produktów mięsnych. Obserwujemy zatem, że świnka nie cieszy się przychylnością człowieka. Jednym z głównych czynników leżących u podstaw utrwalonego w hiszpańszczyźnie obrazu świni jest antropocentryzm.

Bibliografia

- Anusiewicz, Janusz, Anna Dąbrowska, i Michael Fleischer. „Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej”. *Język a Kultura*, 13 (2000): 11–44.
- Bartmiński, Jerzy. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006.
- Bartmiński, Jerzy. „O językowym obrazie świata Polaków końca XX wieku”. W *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*. Red. Stanisław Dubisz, Stanisław Gajda, 27–53. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2001.
- Bogdanowicz, Elżbieta. „O pojęciu konotacji w lingwistyce (na przykładach polskich i rosyjskich)”. *Studia Wschodniosłowiańskie*, 13 (2013): 7–18.
- Brzozowska, Małgorzata. „Derywaty onomazjologiczne (asocjacyjne) w językowym obrazie świata”. *Język a Kultura*, 13 (2000): 143–152.
- Buitrago Jiménez, Alberto. *Diccionario de dichos y frases hechas*. Madrid: Espasa Calpe, 2009.
- Cantera, Jesús, and Pedro Gomis Blanco. *Diccionario de fraseología española: locuciones, idiotismos, modismos y frases hechas usuales en español*. Madrid: Abada, 2007.

- Cejador y Frauca, Julio. *Refranero castellano*. Madrid: Librería y Casa Editorial Hernando, 1928.
- Corominas, Joan, and José Antonio Pascual. *Diccionario critico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos, 1980–1991.
- Diccionario Clave. Diccionario de uso del español actual*. Madrid: Editorial SM. Accessed December 4, 2021. <http://www.clave.smdiccionarios.com/app.php>.
- Diccionario de la lengua española*. Edited by Real Academia Española. Accessed December 8, 2021. <http://www.dle.rae.es>.
- Ford, Richard. *Gatherings from Spain*. London: Murray, 1851.
- Gala-Milczarek, Beata. *Czynnościowy charakter derywatów rzeczownikowych w gwarach północnomalopolskich i przyległych. Studium morfologiczno-leksykalne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017.
- Grzegorzczkova, Renata. „Pojęcie językowego obrazu świata”. W *Językowy obraz świata*. Red. Jerzy Bartmiński, 41–49. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1990.
- Grzegorzczkova, Renata. *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1979.
- Kopińska, Marta. „Język jako narzędzie interpretacji rzeczywistości – językowy obraz świata”. *Mundu bat begirada anitz. Un mundo michas miradas*, 2 (2009): 53–76.
- Maćkiewicz, Jolanta. „Wyspa językowy obraz wycinka rzeczywistości”. W *Językowy obraz świata*. Red. Jerzy Bartmiński, 193–206. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1990.
- Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława. „Jakie dane są relewantne etnolingwistycznie?”. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*, 29 (2017): 11–29.
- Peisert, Maria. „Sus domesticus – zwierzę, którego nazwy używać nie wypada”. *Język a Kultura*, 15 (2003): 149–155.
- Penadés Martínez, Inmaculada. *Diccionario de Locuciones Idiomáticas del Español Actual*. Accessed November 5, 2021. <http://www.diccionariodilea.es/inicio>.
- Puzynina, Jadwiga. „Jak pracować nad językiem wartości?” *Język a Kultura*, 2 (1989): 129–137.
- Real Academia Española: CREA. *Corpus de referencia del español actual*. Accessed November 25, 2021. <https://www.corpus.rae.es/creanet.html>.
- Sbarbi Osuna, José María. *Diccionario de refranes, adagios, proverbios, modismos, locuciones y frases proverbiales de la lengua española*. Madrid: Librería de los sucesores de Hernando, 1922.
- Sevilla Muñoz, Julia, and Teresa Zurdo Ruiz-Ayúcar. *Refranero multilingüe*. Accessed October 15, 2021. <http://www.cvc.cervantes.es/lengua/refranero>.
- Skorupka, Stanisław. „Przysłowia a wyrażenia i zwroty przysłowiowe”. *Prace Filologiczne*, 32 (1985): 359–364.

- Sojka-Masztalerz, Helena. „O inwektywach zwierzęcych w języku polskim”. *Kształcenie Językowe*, 8(18) (2010): 11–24.
- Tokarski, Ryszard. „Wartościowanie człowieka w metaforach językowych”. *Pamiętnik Literacki*, LXXXII (1) (1991): 144–157.
- Żuk, Grzegorz. „Językowy obraz świata w polskiej lingwistyce przełomu wieków”. W *Przeobrażenia w języku i komunikacji medialnej na przełomie XX i XXI wieku*. Red. Małgorzata Karwatowska, Adam Siwiec, 239–257. Chełm: Chełmskie Towarzystwo Naukowe, 2010.

Barbara Mazurek – magister filologii hiszpańskiej, doktorantka w ramach dyscypliny językoznawstwo w Szkole Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracę magisterską poświęciła opisowym konstrukcjom z czasownikiem *poder* (‘móc’) w średniowiecznych galicyjskich dokumentach notarialnych. Obecnie pracuje nad rozprawą doktorską dotyczącą ewolucji czasowników modalnych w języku galicyjskim w okresie od XII do XV wieku. W kręgu jej zainteresowań badawczych mieszczą się tematy związane z językoznawstwem diachronicznym, zmianą językową i procesem gramatyzacji.

Barbara Mazurek – Master’s degree in Spanish philology, doctoral student in linguistics at the Doctoral School of Humanities of the Jagiellonian University. Her master’s thesis was devoted to descriptive constructions with the verb *poder* (‘power’) in medieval Galician notarial documents. Currently, she is working on her doctoral dissertation on the evolution of modal verbs in Galician from the 12th to the 15th century. Her research interests include topics related to diachronic linguistics, language change and the process of grammaticalisation.